

SEVAL ŞAHİN • Talih, Tesadüf ve İrade

İletişim Yayınları 2817 • Edebiyat Eleştirisi 69

ISBN-13: 978-975-05-2736-4

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDITÖR Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Naci Ozansoy

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SEVAL ŞAHİN

Talih, Tesadüf ve İrade

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın
Romancılığı Üzerine
Düşünceler

SEVAL ŞAHİN Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi. Edebi biçimlerin sosyolojisi, edebiyatta gündelik hayat ve polisiye edebiyatla ilgileniyor, bir süredir Peyami Safa'nın Server Bedi Külliyyatı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kitaplarının eleştirel basımları için çalışıyor. 2011-2014 yılları arasında, "1884-1928 Arasında Türkiye'de Yayımlanmış Telif Polisiye Eserlerin Tarihi" üzerine TÜBİTAK destekli bir araştırma projesi yürüttü. Nisan 2015 yılından bu yana Açık Radyo'da "Günün ve Günceğin Edebiyatı" başlıklı haftalık bir program yapıyor. *Kültürel Sermaye, Kibar Hırsız ve Şehir* (Bağlam Yayınları, 2011), *Modernizmin Oyunu Oyunun Modernizmi, Tanpınar'da Oyun* (Kapı Yayınları, 2013) ve *Cinai Meseleler-Osmanlı-Türk Polisiye Edebiyatında Biçim ve İdeoloji* (1884-1928) (İletişim Yayınları, 2017) adlı kitapları var.

Hazırladığı kitaplar: *Berna Moran, Edebiyat Üzerine Makaleler/Röportajlar* (İletişim Yayınları, 2004), *Tevfik Fikret Düşünce Dergisi - Nüsha-i Mahsusa 1918* (Kitap Yayınları, 2006), *Muallim Naci, Mehmed Muzaffer Mecmuası* (Kitap Yayınları, 2006; Everest Yayınları 2017), *Mehmed Asım Us, Karikatür-II. Meşrutiyet'in Ünlü Sımaları* (Kitap Yayınları, 2008; Dergâh Yayınları 2019), "Ne Güzel Suçluyuz Biz Hepimiz!" *Sevgi Soysal İçin Yazılar* (İletişim Yayınları, 2013); *Ahmed Midhat Efendi - Hayatı - Romancılığı - Bir Eseri: "Şeytankaya Tılsımı"* (MSGSÜ Yayınları, 2013), *Süleyman Südi, E. Âli, Gece Kuşları*, (Labirent Yayınları, 2013), *Edebiyatın İzinde: Polisiye Edebiyat*, Didem Ardalı Büyükarman ve Banu Öztürk ile (Bağlam Yayınları, 2013), *Yervant Odyan, Abdülhamid ve Sherlock Holmes*, Didem Ardalı Büyükarman, Banu Öztürk, Ayşe Şahin ve E. Şule Ayva ile (Everest Yayınları, 2014), *Edebiyatın İzinde: Fantastik ve Bilimkurgu*, Didem Ardalı Büyükarman ve Banu Öztürk ile (Bağlam Yayınları, 2015), *Edebiyatın İzinde: Delilik ve Edebiyat*, Didem Ardalı Büyükarman ve Banu Öztürk ile (Bağlam Yayınları, 2017), *Halit Ziya Uşaklıgil, Mai ve Siyah* (Eleştirel Basım) (İletişim Yayınları, 2018), *Halit Ziya Uşaklıgil, Mai ve Siyah* (Sadeleştirilmiş Basım) (İletişim Yayınları, 2018). *Peyami Safa, Sağdan Üçüncü Söğüt* (Ötügen Yayınları, 2019), *Peyami Safa, Kral Faruk'un Elmasları Peşinde* (Ötügen Yayınları, 2019), *Teodor Kasap, Oyunlar*, (İstos Yayınları, 2019).

“Bütünlük insanın vehmidir.”

– AHMET HAMDİ TANPINAR

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Mahur Beste ve "Çekirdek Zaman"a Ulaşma	11
İKİNCİ BÖLÜM	
İçeride ve Dışarıda Bir Bölge: Sahnenin Dışındakiler	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Bir "Acı Karnaval": Huzur	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Bir Muaddel Kitap: Saatleri Ayarlama Enstitüsü	99
KAYNAKÇA	133
DİZİN	139

Sunuş

Elinizdeki kitap, 2002 yılında yazdığım “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hikâye ve Romanlarında Oyun” başlıklı doktora tezinden yola çıkarak yazılmıştır. Tez, sonrasında kitap olarak da yayımlandı.

Tezin yeniden kitaplaşması gündeme geldiğinde üzerinde çalışırken bazı değişiklikler yapmanın iyi olacağına karar verdim. Tezin ilk yazıldığı zamandan bu yana şüphesiz ben de değiştim, yeni şeyler öğrendim ve tabii bu sürede Tanpınar hakkında yeni kitaplar, çalışmalar yayımlandı. Bu sebeplerle teze bakarken yeni bir şeyler eklemek yerine bir ayıklamaya gitmenin hatta bir tezden çok Tanpınar üzerine yazılmış, denemeye dönüşen bir kitap meydana getirmenin daha iyi olacağına düşündüm. Öncelikle tez halinde yazdığım metinden hikâyelerle ilgili kısmı ve Tanpınar’ın kendisinin sağlığında kitap halinde yayımlamadığı *Aydaki Kadın*’a dair incelemelerimi bu kitabın dışında bıraktım.

Metnin bu halinde yaptığım değişiklikte oyun kavramını esas alan bir incelemeyi dışarıda bıraktım. Bunun yerine Tanpınar’ın romanlarında ısrarla ortaya çıkan mektup, ha-

tıra, tiyatro, *Karagöz-Hacivat* gibi metinlerin romanlardaki kurgu ve yapıyla aralarındaki ilişkiyi merkeze alan bir okuma yapmayı tercih ettim. Romanlardaki bu ortaklığın onun romancılığında neye denk düştüğü üzerine odaklanarak poetikasına yönelik yeni açılımlara yelken açmaya çalıştım. Böylece Tanpınar romancılığı üzerine düşünen bir deneme kitabı oluşturmaya niyet ettim. Bu niyette üç kelime dönüp dolaşıp karşıma çıktı: Talih, tesadüf ve irade. Onun romancılığının anahtar kelimelerinin bunlar olduğunu düşünüyorum. Nitekim bu kitapta romanları üzerine yazdıklarını okurken siz de sık sık bu kelimelerle karşılaşacaksınız.

Kitabın yayımlanma aşamasında arkadaşım, editörüm Barış Özkul'a yardımları için çok teşekkür ederim.

SEVAL ŞAHİN
Kadıköy, 2019

BİRİNCİ BÖLÜM
Mahur Beste ve
"Çekirdek Zaman"a Ulaşma

Jale Parla, Tanpınar'da romanın bir talih anlatısı olduğunu söyler.¹ Tanpınar'da roman bir talih anlatısı olduğu gibi bir çekirdek zamana ulaşma, bunu aramadır. Çekirdek zaman fikrine ulaşma Tanpınar'ın eserlerinde farklı şekillerde ortaya çıkar. *Mahur Beste*'de bu arayış, "orkestralama"² şeklinde gerçekleşmiştir. Daha sonra *Huzur*'da da buna yer verecek olan Tanpınar, bu kelimeyi Behçet Bey'e yazdığı mektupta bir kavram hâlinde sunmuştur: "Benim sözümü kendiniz

1 Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yay., İstanbul, 2000 s. 296.

2 "Orkestralama: Bahtin'in müzik terminolojisinden ödünç aldığı en ünlü terim polifonik romandır, ama bunu başarma aracı orkestralamadır. Müzik ("roman bir dönemin yaşamının ansiklopedisidir" tanımında içerildiği şekliyle) görme ediminden (Bahtin'in "romanın dönemin tüm toplumsal seslerinin azami ölçüde eksiksiz kaydıdır" diyerek yaptığı yeniden tanımlamayla) işitme edimine geçme metaforudur. Bahtin'e göre bu çok önemli bir değişiktir. Sözel/işitsel sanatlarda bir iletişim edimine tekillik kazandıran, bu edimin "armonik sesleri"dir. Bir müzik parçasının partiyonu olarak kavranan roman içerisinde, tek bir "yatay" mesaj (melodi) birçok şekilde dikey olarak armonileştirilebilir ve kendi sabit ses perdelerine sahip olan bu partiyonların her biri de, notaların farklı enstrümanlar arasında dağıtılmasıyla başkalaştırılabilir. Orkestralamanın olanakları, metnin herhangi bir parçasına (segment) neredeyse sonsuz bir değişkenlik kazandırır", Bahtin'in, *The Diaologic Imagination* sözlüğünden aktaran Cem Soydemir, *Karnaval'dan Romana*, s. 38.

tamamlamaya kalkmayın. Ben onların sesini *orkestralama*-ya (vurgu benim) mecburum.”³ Nitekim yapı olarak *Mahur Beste*, “orkestrala”nmış bir romandır.

Çekirdek zamandan, Behçet Bey’den, dışarıya doğru yayılan ve orkestra içinde her enstrümanın bir nevi solo yapar gibi tek tek sesini duyurduğu bir tekniktir bu ve söz konusu olan Behçet Bey’den kendi ve diğerlerinin etrafına yayılmadır. Tanpınar’ın burada “orkestralama” kelimesini kullanması önemlidir. Çünkü bu bir bütün; Behçet Bey’in, çekirdek zamanın da içinde yer aldığı bir bütün. Burada Tanpınar’ın zaman düşüncesinin bir görüntüsüyle karşılaşırız: Çekirdek zamanın da içinde yer aldığı bir bütün zaman düşüncesi. Hem çekirdek zaman hem de bir bütün. Bu nasıl olabilir? Bu, tam da yazarın kendisinin ifade ettiği gibi “orkestralama” ile mümkün olabilir. *Çekirdek* (vurgu benim) zaman... Daha önce ve sonra Tanpınar bu ifadeyi kullanmayacak onun yerine “süre” demeyi tercih edecektir, orkestranın merkezinde yer almakta, bu merkez müziğin ritmine göre bir gidip gelme, yaklaşma ve uzaklaşma sergilemektedir.

Bu “orkestralama”nın içinde Behçet Bey, giderek fertten sembole geçen Behçet Bey olmuştur. Yukarıda da sözünü ettiğim gibi bunun sembol hâline gelmiş şekli, *Huzur*’da ve *Sahnenin Dışındakiler*’de de karşımıza çıkacaktır. Behçet Bey, yazarın çekirdek zamana ulaşma düşüncesinin sembolü olmuştur. Fert olarak Behçet Bey ise “Romanda anlatılabilecek şeyin azamisi ferttir... bu fert de bizzat romancının kendisidir,” (Tanpınar’dan alıntılan Demiralp, s. 270) diyen yazarının bahsettiği ferttir.⁴

3 Tanpınar, “Mahur Beste Hakkında Behçet Bey’e Mektup”, *Mahur Beste*, (4. bası) Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003, s.148. Bundan sonra alıntılar bu kitaptan yapılacak ve parantez içinde metinde verilecektir.

4 Benzer bir şekilde Tanpınar, romanlarında hep kendisini anlatığına dair şöyle yazmıştır: “Yeni romanla eski roman –*Mahur Beste*– arasında bocalıyorum. Galiba tek bir mevzuum var: o da kendim. Fakat ne dışarıdan bakmasını biliyo-